

SŁOWO WSTĘPNE

W piątej edycji zeszytu 8 „Lingwistyka korpusowa i translatoryka” „Roczników Humanistycznych”, zainicjowanego w 2011 roku, publikujemy referaty wygłoszone podczas kolejnej interdyscyplinarnej konferencji naukowej z cyklu „Terminy i relacje”, na której spotykają się poszczególne filologie oraz specjaliści z różnorodnych dziedzin nauki. Trzecia z tego cyklu międzynarodowa konferencja, zatytułowana „Terminy i relacje w dwujęzycznych tekstach konstytucji”, została zorganizowana w dniach 4-5 września 2015 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II przez trzy ośrodki naukowe: L’UFR de Langue Française à l’Université Paris-Sorbonne, Instytut Filologii Romańskiej UJ oraz Katedrę Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL. W Komitecie Naukowym konferencji znaleźli się profesorowie polskich i zagranicznych ośrodków naukowych: Wiesław Bar (KUL), Krzysztof Bogacki (UW), Christine Durieux (Université de Caën), Halina Grzmil-Tylutki (UJ), Mirosław Sitarz (KUL), Olivier Soutet (Paris-Sorbonne), Dorota Śliwa (KUL), Marcela Świątkowska (UJ), Grażyna Vetulani (UAM), Andrzej Zajac (ISF-Cracovie).

Problematyka terminologiczna i translatorska tekstów konstytucji została podjęta z uwagi na potrzebę określenia zagadnień terminologicznych w powiązaniu z jednym gatunkiem tekstu specjalistycznego. Sam wybór konstytucji podyktowany był tym, że jest to gatunek tekstu rzadko badany w analizach językoznawczych oraz że zagadnienia związane z materią konstytucyjną, stanowiące podstawę życia danej wspólnoty (społecznej, państwowej, wyznaniowej), są zawsze aktualne.

Termin „konstytucja” wywodzi się z łaciny klasycznej od rzeczownika *constitutio*, derywowanego od czasownika *constituere* (‘urządzać’, ‘ustanawiać’, ‘regulować’). Rozróżniamy dwa główne rodzaje konstytucji: konstytucje państwowe i konstytucje Kościoła katolickiego (w tym konstytucje zgromadzeń zakonnych). Zasadnicza różnica dotyczy norm i materii konstytucyjnej. W pierwszym przypadku jest to norma prawna i ustrój pań-

stwowy (odnoszący się do władzy państwowej oraz podstawowych praw, wolności i obowiązków obywateli), w drugim przypadku tego ustroju nie ma (konstytucje Kościoła katolickiego odnoszą się do najwyższych i ogólnoludzkich norm moralnych wywodzących się z Objawienia Bożego). Z punktu widzenia terminologicznego i translatorskiego teksty konstytucji są ciekawym przykładem zapisu postanowień, który warto poddać analizom porównawczym (teksty porównywalne w przypadku konstytucji państwowych i teksty równoległe w przypadku konstytucji Kościoła katolickiego).

Publikowane odczyty zostały podzielone na bloki tematyczne. W pierwszym bloku, zatytułowanym „REFLEKSJE METODOLOGICZNE I TERMINOLOGICZNE”, publikujemy artykuł Andrzeja MARYNIARCZYKA *Analogiczna teoria znaczenia terminów językowych. Elementy metafizyki języka*, w którym autor przedstawia analogię i poznanie analogiczne jako wartość zainteresowania propozycję teoretyczną do opisu znaczenia wyrazów. Podkreśla bowiem genetyczne i strukturalne powiązanie bytów istniejących w świecie natury i kultury z poznaniem analogicznym, które obejmuje zarówno pojedyncze rzeczy, jak i tworzoną przez nie całość. W opisie znaczenia danej nazwy warto więc wziąć pod uwagę najgłębszą strukturę rzeczy składającej się z koniecznościowego układu treści. Drugim artykułem zawierającym refleksje metodologiczne i teoretyczne jest artykuł Krzysztofa BOGACKIEGO pt. *Quelques réflexions sur les primitives, les prédicats, le sens des termes dans les ontologies et dans le lexique standard* („Kilka refleksji na temat prymitywów, predykatów, znaczenia terminów w ontologiach i w słownictwie ogólnym”). Autor sytuuje swoje badania na poziomie opisu formalnego w językoznawstwie i informatyce, na którym przedstawia problematykę prymitywów jako pojęć nierozkładalnych, pozwalających na zrekonstruowanie reprezentacji semantycznej leksemów. Owa reprezentacja znajduje swą realizację w definicjach, u których podstaw leżą mikroontologie. Przykładem takiej definicji utworzonej na podstawie tekstu *Karty praw podstawowych Unii Europejskiej* jest termin *dignité humaine* (‘godność człowieka’), którego struktura pojęciowa nie pokrywa się z pojęciem zarejestrowanym w poszczególnych językach.

Drugi blok, zatytułowany „PERSPEKTYWY HISTORYCZNE I TERMINOLOGICZNE”, otwiera artykuł Michèle DUCOS pt. *Peut-on parler de constitution à Rome ?* („Czy można mówić o konstytucji w Rzymie?”). Autorka analizuje polityczną i prawniczą terminologię tekstów naukowych dotyczących rzymskiego systemu politycznego, wskazując na fakt, że choć istnieje termin *constitutio*, to odnosi się on jedynie do aktów normatywnych cesarzy, natomiast wiele dokumentów epigraficznych z okresu pryncypatu (na przy-

kład prawa miejskie) wydaje się zawierać normy konstytucyjne w obecnym znaczeniu. Samo pojęcie zaczyna się kształtować w refleksji politycznej u schyłku republiki, gdy mowa jest o gromadzeniu, porządkowaniu ustaw i czuwaniu nad równowagą organizacji politycznej. Historię zmian znaczenia terminu *constitution* w historii politycznej Francji przedstawia w swym artykule *Usage et « non-usage » du mot constitution dans l'histoire politique de la France* („Użycie i «nieużycie» wyrazu *konstytucja* w historii politycznej Francji”) Olivier SOUTET, który ilustruje to na przykładach konstytucji z XIX i początku XX wieku. Wybrane terminy z polskich konstytucji w okresie porównywalnym omówiła Maryla GAWRON-ZABORSKA (UJ) w wygłoszonym na konferencji odczycie, lecz niepublikowanym w niniejszym numerze, zatytułowanym *La Diète, la diétine, le Maréchal de la Diète, – de la Constitution du 3 mai 1791 à la Constitution du 2 avril 1997 ou que doit faire le traducteur pour que la Pologne ne soit plus située « nulle part » ?* Chodzi o terminy i ich tłumaczenia na język francuski: *Sejm – La Diète; izba poselska – la chambre des nonces; marszałek sejmowy – le maréchal de la diète*. Terminy te pojawiają się już w tekście *Konstytucji 3 maja 1791 (Constitution du 3 mai 1791)*¹. Prelegentka przedstawiła szczegółowo terminy z dwóch konstytucji XIX wieku, tzw. *konstytucji oktrojowanych* (fr. *la constitution octroyée*), nadanych (czyli narzuconych) przez władzę zwierzchnią innego państwa. Chodzi o *Konstytucję Księstwa Warszawskiego z 27 lipca 1807 r. (Statut constitutionnel du Duché de Varsovie du 27 juillet 1807)* oraz *Konstytucję Królestwa Polskiego z 27 listopada 1815 r. (Charte constitutionnelle du royaume de Pologne du 15/27 novembre 1815)*. Termin *sejmik* oraz *marszałek sejmiku* pojawia się już w tych konstytucjach i jest tłumaczony jako *diétine* oraz *maréchal de la diétine*. Analizy terminów w perspektywie historycznej i politycznej zamyka artykuł Samira BAJRICA *Peuples constitutifs et identités linguistiques en Bosnie-Herzégovine* („Narody stanowiące Bośnię-Hercegowinę a ich tożsamość językowa”), który zwraca uwagę na zależności między językami narodów stanowiącymi dane państwo a eponimami. Autor ilustruje te rozważania przykładami nazw języków *serbsko-chorwacki / chorwacko-serbski* i wskazuje na problem konieczności przemyślenia na nowo pojęcia języka (narodowego, urzędowego, używanego), narodu i konstytucji państwowej, badając przypadek, jaki tworzy kohabitacja Bośni i Hercegowiny oraz nazwy narzucone przez porozumienia w Dayton (1995), a odnoszące się zarówno do

¹ Sources de la traduction : *La constitution de la Pologne, du 3 mai 1791*, édition Dorsenne, Paris, 1791.

bytów politycznych, jak i do narodów oraz mniejszości, takie jak *Fédération croato-bosniaque / croato-musulmane, Republika Srpska* (serbski byt polityczny Bośni i Hercegowiny), *Croates / Bosno-Croates, Serbes / Bosno-Serbes, Bosniens, Bosniaques / Musulmans, Bosniaques-Musulmans*.

W trzecim bloku, zatytułowanym „ANALIZY TERMINOLOGICZNE PRAWNIKÓW”, znajdują się analizy terminów i pojęć przeprowadzone przez specjalistów z prawa kanonicznego. Przemysław MICHOWICZ OFMConv w artykule pt. *Funzione dell'attività definitoria nel diritto canonico. Riferimenti alla traslazione latino-polacca dei testi costituzionali di alcuni Istituti religiosi* („Rola definiowania w prawie kanonicznym. Zarys problematyki na przykładzie łacińsko-polskiej translacji wybranych konstytucji instytutów zakonnych”), nawiązując do czynności definiowania w prawie rzymskim i pozostałych systemach prawnych, omawia tworzenie definicji instytucji i terminów prawnych w konstytucjach wybranych instytutów zakonnych, a także funkcje tych definicji w badanych tekstach normatywnych. Autor zwraca uwagę na konieczność, pożyteczność definiowania norm prawnych, ale też niemożliwość w niektórych przypadkach. Z kolei Anna SŁOWIKOWSKA analizuje wieloznaczny łaciński rzeczownik *munus*, co przedstawia w artykule *Interpretacja pojęcia 'munus' w konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen gentium” (1964)*, wskazując także na trudności w dwóch tłumaczeniach na język polski (1968 i 2002 r.). Sygnalizuje przy tym problemy zarówno interpretacyjne, jak i doktrynalne, gdyż termin *munus* ma szeroki zakres znaczeń (‘urząd’, ‘funkcja’, ‘misja’, ‘służba’, ‘zadanie’, ‘obowiązek’, ‘posługa’).

Czwarty i ostatni blok tematyczny, zatytułowany „ANALIZY JĘZYKOZNAWCZE TEKSTÓW PRAWA I PRAWNICZYCH”, zawiera analizy dokonane przez językoznawców. Oba typy tekstów konstytucji – konstytucji państwowych i konstytucji Kościoła katolickiego – były źródłem analizy czasowników deontycznych zobowiązania, które przedstawia Dorota ŚLIWA w artykule pt. *Les verbes garantir et assurer et leurs équivalents polonais dans le texte constitutionnel contemporain d'un Etat et dans « Gaudium et spes » (1965)* („Czasowniki *garantir* i *assurer* oraz ich polskie ekwiwalenty w tekście konstytucji państwowej i w «Gaudium et spes» (1965)”). Dobór tych czasowników badany jest w zależności od gatunku tekstu konstytucyjnego w języku oryginału i w tłumaczeniu. Tekst oryginału wyraźnie wskazuje, że zarówno konstrukcja składniowa, jak i znaczenie tych czasowników są charakterystyczne dla danego typu tekstu, natomiast analiza czasowników w tekstach tłumaczonych prowadzi do wniosku, że warto ponownie prze-myśleć dobór ekwiwalentów zgodnie ze stylem redakcji właściwym dla

danego tekstu normatywnego. Ostatni artykuł, *Esquisse de classement sémantique et modal des verbes polonais et français en construction avec les syntagmes prépositifs latins dans les textes juridiques* („Zarys klasyfikacji semantycznej i modalnej czasowników polskich i francuskich w konstrukcji składniowej z łacińskimi syntagmami przyimkowymi w tekstach prawniczych”), napisany przez Ilonę KRASOŃ, ukazuje aktualność łaciny, która przejawia się w obecności syntagm łacińskich we współczesnych tekstach prawniczych polskich i francuskich. Autorka zwraca uwagę na charakter performatywny tych czasowników, związany z naturą tekstu normatywnego, lecz dochodzi do wniosku, że klasyfikacja semantyczna czasowników występujących w kontekstach z frazami łacińskimi przyimkowymi jest niezależna od syntagm łacińskich, których występowanie związane jest z praktyką dyskursu prawniczego. Niemniej przejmowanie całych fraz łaciny przekazuje o ważności tego języka we współczesnym prawie.

Publikowane artykuły pokonferencyjne, choć w bardzo skromnym wymiarze, ukazują wartość i potrzebę studiowania terminologii oraz przekładów tekstów konstytucyj². Podstawy metafizyki realistycznej do opisu znaczeń terminów zbiegają się z postulatami tworzenia definicji realnych w prawie, z kolei omówienia poszczególnych problemów związanych z historią terminów, uwarunkowaniami społeczno-politycznymi oraz z typem tekstu konstytucyjnego mogą być inspiracją do kolejnych konferencji i publikacji z zakresu tej problematyki.

Dorota Śliwa
Redaktor Naczelna

² Na ten temat pisał także Kovács Máté (2013), « Quelques remarques sur la traduction juridique à partir d'un corpus parallèle : la nouvelle loi fondamentale de la Hongrie et sa traduction en français » – <https://tnkul.pl/en-rh2013volume61no8-09>